

ЗАРІЧНЕНЦЯМ ПРО ЗАРІЧНЕ

ІСТОРІЯ

Як і обіцяли, презентуємо нашим читачам матеріали досліджень юних мутицьких краєзнавців, які лягли в основу проекту "Погост Зарічний крізь віки"

МІСТЕЧКО ПОГОСТ ЗАРІЧНИЙ

Під час дослідження історії Погосту Зарічного довелося опрацювати десятки різних історичних джерел. У багатьох із них наш райцентр названо містечком. Зокрема, на білоруській карті «Пінскае староства у сярэдзіне XVI ст.» позначено містечка Погост, Морочне та Нобель, хоча в інших документах цього ж періоду дані населені пункти названо селами. Кілька місяців довелося вивчати тему походження містечок на Поліссі, і ми вияснили, що це питання залишилося в історії не зовсім розкритим.

Сама назва «містечко», що походить від польського слова «miasto», говорить про те, що це поселення повинно користуватися якимось перевагами. А вони дарувалися королівськими грамотами із дозволу сеймів або ж присвоювалися тим поселенням, які мають на те право в силу історичних документів. Погост Зарічний ніколи не був містом, а лише містечком.

За часів ВКЛ для встановлення міцної влади уряд підтримував розвиток містечок. Існувало 3 види привілейованих містечок: одні звільнялися від сплати мита, від плати на право продавати товари; іншим дозволялося продавати «гарячі» (спиртні) напитки, а треті влаштовували продаж товарів, привезених із-за кордону. Містечка були одним із головних джерел державного доходу.

Усі купці, які провозили товари, повинні були в першій митній конторі

було подароване російським урядом, а четверті – це ті, які користувалися цією назвою без будь-якого на те права.

7 січня 1779 року було дозволено євреям записуватися до міщанського стану. Усі вони записалися до міщан та купців, хоча 70% їх проживало в повітах. У 1782 році російський уряд удався до переселення частини населення повіту в міста. 7 лютого вимагав, щоб всі купці, міщани, які проживають в повіті, були переселені в містечка.

Указом сенату від 26 жовтня 1810 року було дозволено переводити села на статус містечок з метою продажу там спиртних напоїв, так як у селах цього не дозволялося робити. Для цього потрібно було мати дозвіл губернатора. Уся оптова торгівля в Пінському повіті здійснювалася євреями. Лавки, постоялі двори, винокурні та пивоварні заводи, корчми, майстерні – усе це промисел євреїв. Вони завідували тут і торгівлею, і спекуляцією. Тому 24 грудня 1841 року російський уряд видає указ про пільги купцям і міщанам християнського віросповідання. У 1852 році міністр внутрішніх справ наказував губернаторам «ходайства помещиков от учреждения местечек разбирать со строгой разборчивостью». Створюючи містечка, необхідно було пам'ятати про користь для місцевої торгівлі та промисловості.

За розпорядженням Міністерства внутрішніх справ у 1859 році складено перелік усіх містечок та число дворів у них. У Пінському повіті у 2 стани названі містечка Нобель (101 двір), Погост Зарічний (40 дворів). Аби пересвідчитися, які різні були тоді містечка, наведемо й інші дані: Любешів (531 двір), Столін (254 двори), Вой-

тому неспроможні виплатити таку суму». Пінський земський суд виніс постанову: 28 сімей (138 осіб) виселити із Погосту Зарічного, а їхню маєтність продати для виплати державних податків.

Коли судовий засідатель доніс, що міщани Погосту Зарічного не можуть сплатити такої суми, суд прийняв рішення переселити їх із містечка в інші місця. Згідно розпорядження Пінського міського магістрату, у 1821 році міщани були переселені: 19 чоловік – у місто Пінськ, 17 – у місто Нобель, 25 – у Городну, 15 – у Логишин.

Але потім, як відзначено в архівній справі, «міщани сі, що привикли до одного лише землеробства, не знайшовши вільних земель на нових місцях, не вміючи займатися ремеслом чи промисловим капіталом і маючи на утриманні сім'ї, повернулися на попередні свої місця проживання в містечко Погост». Матеріали судової тяганини поміщика Філатова та міщан Погосту Зарічного зберігаються в Національному державному архіві Білорусі.

Про це містечко можна прочитати й у «Пам'ятних книгах Мінської губернії». Із 1899 році в Погості діяла міщанська управа, якою керував Карпенюк, а в 1900 році – Яків Леонович Ходневич, у 1907 – Федір Кидун, а в 1913 – Федір Юхимович Барабаш.

Доля містечок складалася по-різному. Наш райцентр став селищем, інші – селами. Але в історії краю давне місто Нобель та містечка Нобель, Погост Зарічний, Морочне, Серники зіграли неабияку роль. Члени гуртка "Сходишки краєзнавства" не раз бували в Зарічному, кожен – у власних справах. Тепер всі гуртом хотіли подивитись на райцентр очима краєзнавців.

аккумулятор для електрики. Отримував гарні врожаї, бо землі навколо Губина були рівні, високі та врожайні». Донині на місці маєтку збереглися залишки одного поміщицького приміщення, дерева із панського парку. Мої гуртківці оглянули його.

Губин багато років слугував жителям нашого району. Із приходом радянської влади на місці панського маєтку було влаштовано районну лікарню. Вона діяла там до 1994 року. Нова районна лікарня була побудована на місці колишнього єврейського кладовища.

ХРАМ УСПІННЯ БОЖОЇ МАТЕРІ.

Це нова споруда, служби тут почали правити в 1991 році. Будувалася церква на пожертви прихожан селища Зарічного.

Найдавніший спогад про колишню церкву Погосту ми відшукали в історичних документах 1531 року. У донесенні Івана Занковича Пінському старості Кирдєєвичу мовиться про те, що він плыв до Пінська в одному човні із погостським священиком Мартином, мав скриньку із реєстрами, а потім ті документи пропали. Священик підтверджує слова Занковича. Отже, церква в 1531 році в Погості діяла.

Дослідник полських церков Володимир Рожко писав, що поруч із складами та палатами Погосту стояла й церква. Вона була зруйнована татарами і загинула, як і саме містечко, у вогні пожеж. А на тому місці у XVIII столітті відбудували чудовий дерев'яний храм. У «Відомостях про церкву Різдва Богородиці села Моровина Пінського повіту» за 1878 та 1895 роки ми відшукали відомості, що Успенська церква Погосту була приписною до храму Різдва Богородиці села Муравин і

повинні були в перші митні контрольні пункти оголосити вартість товару, місце його призначення, а потім заплатити податок. Купцю видавалася квитанція, яка забезпечувала вільний проїзд до визначеного місця.

Але сплата державного мита не звільняла від місцевого мита. По дорозі в кожне місто доводилося сплачувати за проїзд «мостове», а якщо місто мало привілей, то й ще й кошти на користь місцевої казни. Більше того, власник кожного села, що лежало на торговій дорозі, брав мито і «мостове» для себе. Таким чином, вартість товарів страшенно зростала. Громіздкі товари везти було зовсім не вигідно. Дохід у казну зменшувався, бо люди мало купували. Для підтримки торгівлі тогочасний уряд обрав деякі містечка вздовж головних торговельних шляхів і дав можливість жителям право на безплатну торгівлю. Саме так торгував Лука Терешкович у Погості.

Володар землі мав виключне право на організацію торгівлі на місцях, які йому належали. Ось як про це написано в середньовічному документі: «Свободно держать корчмы и в них горелки, меды и вина продавать». Була при цьому умова: ніхто, за винятком міщан, не мав права відкривати корчму на невеликій відстані від містечка чи брати її на відкуп.

Існувало 4 розряди містечок. Першим це право надавалося історичними документами, тобто їм дарувалося магдебурзьке право. Другі користувалися цим правом через королівську грамоту на встановлення в них ярмарок. Третім статус містечка

навіка (7 дворів). Відзначено, що в Погості Зарічному вироблялися барки та на півбарки (човни).

У білоруських учених можна прочитати, що в давнину існували закономірності розміщення містечок. Картографічний метод дозволяє встановити, що давні містечка розміщувалися на відстані від 25 до 50 км, тобто на дистанції одного денного переходу на веслах по річці.

Неодмінною ознакою кожного містечка було проведення кермашів. Згідно «Топографічного опису Мінської губернії» на рубежі XVIII – XIX століть тут організовувалось 94 кермаші, 6 із них – у Пінському повіті: 3 – у Століні, 2 – у Логишині, 1 – у Погості. У «Трудах Минского губернского статистического комитета. Историко-статистическое описание 2 уездов Минской губернии» за 1870 рік вказано, що Погост Зарічний має 49 дворів, 188 жителів: 101 чоловік та 87 жінок; одна православна церква, 1 синагога, 1 водяна мельниця.

Сільськогосподарські заняття були для деяких міщан одним із головних засобів для існування. Про це свідчить доля міщан Погосту Зарічного. У 1819 році володар містечка поміщик Філатов звернувся до Пінського земського повітового суду, потім у Мінський головний суд 1-го Департаменту, аби стягнути із погостських міщан (28 дворів) 8940 злотих та 6 грошей за невиконання повинностей за користування землею.

У містечко був відряджений засідатель Неслуховський, який на суді повідомив, що «крім худоби, хліба й одягу ніяких статків міщани не мають і

краснава».

МІСТ ЧЕРЕЗ СТИР. Розробивши на своїх засіданнях маршрут селищем Зарічним, ми із гуртківцями вирушили в пішохідну екскурсію. Розпочали її від заріченського моста. Оглядали річку Стир і згадували розповіді дідусів, що колись на поїздку із Зарічного до обласного центру заріченцям потрібно було витратити цілий тиждень. Дізналися, що асфальтовану дорогу від сусіднього міста Дубровиці (54 км) та міст побудовано в 1985 році. До цих пір тут проходила бруківка низької якості, а ще раніше – ґрунтова дорога. Особливу небезпеку створювали два аварійні мости через Стир. Щоразу, проїжджаючи через них, пасажири змушені були навіть уночі, у мороз і дощ, виходити з автобусів, аби пішки перейти ці дерев'яні мости. А в давні часи по Стиру безперервним потоком пливли купецькі човни, баржі, по річці плісаки сплавляли ліс.

ГУБИН. Ми рухалися вздовж автомобільної траси до Губина. Цей топонім як урочище згадується ще в документах XVI століття. Пізніше тут знаходився панський маєток. У різні часи він належав родинам Церпінських, Завадських, Сулковських. Про останніх господарів маєтку розповідає у своїх спогадах поляк Геронім Тукальський: «Спочатку там господарював старший із родини Сулковських – Генріх. Він був офіцером Чорноморського флоту. Пізніше він переїхав до іншого свого володіння, а Губин залишив Зігмунду. Той виявився гарним господарем: поставив млин, використовував локомотив та

побудована в 1790 році на пожертви прихожан. У 1852 та 1876 роках її ремонтували. У багатьох історичних книгах різних часів згадується, що в Погості діє православний храм. Це свідчить про те, що його жителі були людьми набожними.

ЄВРЕЙСЬКА ВУЛИЦЯ ЗАРІЧНОГО. Тему проживання євреїв на Поліссі гуртківці заздалегідь обговорювали на своїх засіданнях. Вони дізналися, що перший запис про них у Пінську датований 1506 роком. Євреї займалися орендою маєтків, вели оптову торгівлю лісом, хлібом, поташем, серед них було багато ремісників. Коли євреї оселилися в Погості, невідомо. Але про те, що Погост Зарічний був колись єврейським містечком, свідчить багато документів. Ось дані 1886 року: у Погості 762 жителі, із них – 450 євреїв; ось дані перепису 1921 року: жителів у Погості – 720, із них євреїв – 264. У рукописах поляка Тукальського є слова: «Погост Зарічний називають містечком. Він має на це право, бо є тут кілька мурованих будинків, винокурня і велика кількість євреїв».

Про історію єврейського поселення в Зарічному нам розповів Карпенюк Ростислав Іванович. Це досить цікава сторінка із життя райцентру.

Під час екскурсії мої гуртківці зустрічали своїх родичів, знайомих. Ті дивувалися: «Як, на екскурсію в Зарічне приїхали? Що ж тут можна дивитися?» А ми зайшли тут надзвичайно багато цікавого, що навіть захопило й київських спеціалістів...

Валентина Тумаш